

PORUCHY CHOVÁNÍ VE ŠKOLNÍM VĚKU

Čerpáno z knihy *Poruchy chování
v dětském věku* od Radka Ptáčka

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování
v dětském věku* [online]. 2006 [cit. 2015-02-18].
Dostupné z: <[http](http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378735909.pdf)> // <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1378735909.pdf>>.

V současné době se rozlišují čtyři základní projevy poruch chování:

- Agresivita nebo závažné náznaky ohrožení lidí nebo zvířat.
- Úmyslné poškozování věcí a majetku (např. vandalismus).
- Opakovaná porušení domácích nebo školních pravidel, právní delikty.
- Stálé lhaní, vyhýbání se důsledkům svého chování nebo snaha získat výhody či věci hmotného charakteru nepoctivou cestou.

Odborné publikace poukazují na to, že o poruchu chování se jedná pouze v případech, kdy se vyskytnou zároveň alespoň tři z výše uvedených základních projevů a to minimálně po dobu 6 měsíců.

Izolované projevy nežádoucího chování (například krádeže v obchodech, experimentování s drogami, projevy agresivního chování, situační lži) jsou poměrně častým jevem během dětství (v různých obdobích je vykazuje až 80 % dětí), ale v žádném případě nepředstavují „poruchu chování“ ve smyslu psychiatrické diagnózy.

Na základě podrobných diagnostických kritérií jsou poruchy chování definovány takto:

A. Opakující se stabilní vzorce chování, ve kterých jsou porušovány sociální normy, pravidla a práva druhých. Během uplynulého roku musí být přítomny tři nebo více symptomů s jedním symptomem trvale přítomným v posledním půlroce. Mezi symptomy se zahrnuje následující chování:

→ Agrese k lidem a zvířatům:

- často šikanuje, vyhrožuje nebo zastrašuje druhé,
- často začíná pranice nebo šarvátky,
- jako zbraň používá předměty, které mohou těžce zranit druhé (např. kameny, nože apod.),
- projevuje fyzickou agresi a hrubost k lidem,
- projevuje fyzickou agresi a hrubost ke zvířatům,
- krade způsobem, při němž dochází ke střetu s obětí (např.: loupežná přepadení, vydírání apod.),
- vynucuje si na druhém sexuální aktivitu.

- Destrukce majetku a vlastnictví:
 - ničí majetek druhých,
 - zakládá ohně se záměrem vážného poškození.
- Nepoctivost nebo krádeže:
 - vloupává se do domů, budov a aut,
 - často lže, aby získal prospěch nebo výhody nebo aby se vyhnul povinnostem a závazkům,
 - krádeže bez konfrontace s obětí (např.: v samoobsluze, falšování podpisů, listin apod.).
- Vážné porušování pravidel:
 - před třináctým rokem opakovaně zůstává přes zákazy rodičů dlouho do noci venku,
 - utíká z domova, ačkoliv bydlí v domě rodičů nebo jejich zástupců (nejméně dvakrát) nebo se nevrací dlouhou dobu,
 - časté záškoláctví před třináctým rokem.

B. Poruchy chování významně zhoršují školní a pracovní fungování.

→ Specifika začátku

- Začátek v dětském věku – alespoň jeden symptom musí být přítomen před desátým rokem věku.

- Začátek v adolescenci – žádný ze symptomů není přítomen před desátým rokem věku.

→ Specifika tíže

- Lehká porucha – málo nebo žádné problémy vyplývající z poruch chování, pouze mírné poškození druhých.

- Střední porucha – střední frekvence problémového chování a jeho vlivu na druhé kolísá mezi středním a těžkým.

- Těžká porucha – více problémů, než vyžaduje stanovení diagnózy, nebo takové poruchy chování, které mají za následek těžké ublížení na zdraví.

Poruchchování se v mnoha případech kombinují s dalšími, v mnohých případech symptomaticky velice obdobnými poruchami nebo obtížemi. Jedná se především o:

- poruchy emocí,
- poruchy pozornosti a hyperaktivitu (ADHD),
- specifické poruchy učení,
- v pozdějším věku zneužívání návykových látek apod.

Časný začátek poruch chování je často spojen s poruchou pozorností a hyperaktivitou, o poruchách s pozdějším nástupem to však neplatí (Loeber, 1995).

Společný výskyt poruch chování s některými výše uvedenými jevy významným způsobem zhoršuje prognózu pozitivního vývoje dítěte.

Někteří autoři (Paclt, Florián, 1998) poukazují na to, že agresivní chování především u chlapců je během dětství a adolescence relativně stabilní. Důležité v této souvislosti je stanovit míru, za jejímž rámcem se agresivní chování dětí skutečně stává rizikovým faktorem pro vznik asociálního chování v adolescenci a v dospělosti.

Například u dětí, které do 15 let věku vykazují tři a více symptomů poruch chování se následné poruchy osobnosti v dospělém věku vyvíjejí pouze u 27 % chlapců a 21 % dívek.

V případě, že je symptomů šest a více, vyvíjí se porucha osobnosti cca u 49 % chlapců a 33 % dívek. Porucha osobnosti (tedy možná porucha chování v dětství) byla diagnostikována přibližně u 40 % mužských trestanců a 18 % trestankyň. Zároveň 55 % mužů a 17 % žen s poruchou osobnosti bylo během svého života alespoň jednou uvězněno (srv. Paclt, Florián, 1998).

- ▣ Podle Wolfganga a Figlia (1990) 46 % delikventů přestalo s trestnou činností hned po prvním trestném činu a dalších 35 % po druhém.

Náprava/ terapie poruch chování v dětském věku úzce souvisí s jejich typem a prognózou. Pro dosažení alespoň základní efektivity musí být volen vždy komplexní, systematický a dlouhodobý přístup, ve kterém se angažuje podle možností nejširší sociální prostředí.

Dále je třeba si uvědomit, že porucha samotná není ve většině případů záležitostí pouze dítěte, ale i jejich rodičů (případně dalších zaangażovaných osob). Komplexní náprava tak představuje práci nejen s dítětem, ale i rodiči samotnými. Někteří autoři poukazují dokonce na to, že behaviorální trénink a práce ve skupinách rodičů dětí s poruchami chování představují naprosto základní a zřejmě i nejúčinnější faktor v komplexu celé nápravy (Searight, Rottnek, Abby, 2001).

Při řešení problematiky poruch chování je nutno uvažovat o souhře následujících oblastí:

- ▣ Pedagogicko-psychologické poradenství
- ▣ Psychoterapie
- ▣ Volnočasové aktivity
- ▣ Edukativní pomoc
- ▣ Medikace

Základní doporučení pro rodiče a pedagogy

- Snažte se minimálně o 10 minut společné hry nebo aktivity denně a to i přes možnou (oboustrannou) nechuť a deklarováný odpor.
- Podporujte a chvalte dítě za konkrétní projevy žádoucího chování. Jestli je to možné, sledujte výskyt žádoucího chování spolu s dítětem pomocí grafu. Dohodněte se na odměně, kterou dostane při dosažení určité úrovně. Měňte cíle a odměny v intervalu 2 – 6 týdnů.
- Stanovte jasná domácí/školní pravidla. Dávejte jasné a stručné pokyny vedoucí k žádoucímu chování místo zákazu nežádoucího (např.: „Prosím jdi pomalu.“ namísto „Nelítej.“).
- Poskytujte dítěti pevnou, klidnou a důslednou zpětnou vazbu na jeho nežádoucí chování. Mnoho nežádoucích vzorců chování vymizí, jestliže ho ignorujeme. Ale jestliže tuto techniku zkusíme jako první, může naopak jeho výskyt narůst!
- Rozptýlit dítě od nežádoucího chování je mnohem efektivnější než verbální zákaz.

- Jestliže ignorování ani rozptýlení nefunguje, využijte techniku „přestávky“. Nechte dítě o samotě, pošlete ho do samostatné „nudné“ místnosti nebo místa na více než jednu minutu (přidejte jednu minutu s každým rokem věku, maximálně však 10 min).
- V každém případě se vyhněte hádkám a dodatečnému poučování a vysvětlování. Toto vede pouze k dodatečně pozornosti k nežádoucímu chování.
- Zorganizujte čas dítěte tak, abyste předešli obtížím. (Například zajištění stálého dohledu nad dítětem, zajištění dostatečného množství aktivit na delších cestách, prevence možných kolizních střetů sourozenců apod.)
- Dohlížejte na trávení volného času. Kontrolujte pravdivost tvrzení dítěte o trávení volného času (např. zavolejte rodičům kamarádů, se kterými se má sejit).
- Pokuste se o koordinaci výchovného přístupu v rodině, ve škole a dalších institucích, které dítě navštěvuje.

